

Dévícs Imre

A SZÍNÉSZKÉPZÉS NÉHÁNY KÉRDÉSE A SZERB SZOCIALISTA KÖZTÁRSASÁGBAN

Hivatásos színházaink káderpolitikájának és a szakmai továbbképzés legfontosabb vonatkozásainak vizsgálata ma rendkívül időszerű. Erre köteleznek bennünket azok a határozatok is, amelyeket a szerbiai képviselőház fogadott el, amikor elemzés alá vette a hivatásos színházak helyzetét és problémáit. Ezenfelül a Színművészeti Akadémiának is kiindulópontot nyújthatunk ahhoz, hogy az elkövetkező időszakra világosabban meghatározhassa helyét a színészutánpótlás megszervezésében.

Noha nem akarom túlbecsülni a statisztikai adatok jelentőségét azoknak a jellegzetességeknek a meghatározásában, amelyekről már régtől fogva egyébként is tudomásunk van, ezek az adatok bizonyos mértékben mégis tárgyilagos képet adnak a helyzetről, és gondolateltőek lehetnek.

Meg kell mondanom azt is, hogy nem volt könnyű hozzájuk férközni. Mivel nincs színművészeti intézetünk vagy valamilyen dokumentációs központunk, sem más hasonló szolgálatunk a Színházi Múzeum vagy az Akadémia mellett, így közvetlenül a színházaktól kellett adatokat kérnem. Most tehát végre képet kaphatunk színházaink művészeti személyzetéről, képzettségük és életkoruk struktúrájáról.

A témakörön belül egyes jelenségek külön elbírálás alá esnek. Belgrád például különleges helyzetben van a vidéki városokhoz képest, és sajátosak a körülmények a magyar és az albán nyelvű két társulatban is, a nemzetiségi színészkaderek képzésének nehézségei szempontjából.

II.

A mellékelt táblázatokban feltüntetett számadatok alapján mindenképp azt a következtetést vonhatjuk le, amit jórészt már eddig is tudtunk, hogy nemigen dicsekedhetünk azoknak a színészeknek a számával, akiknek formálisan is megfelelő szakképzettségük van. Hozzá kell tennem, hogy ezek az adatok egyúttal azoknak az eddigi erőfeszítéseknek a tényleges hatásfokát is megmutatják, amelyek — egyszerű kényszerűségből — mindig és elkerülhetetlenül rögtönzésszerűek voltak.

I. TÁBLÁZAT

A HIVATÁSOS SZÍNÉSZEGYÜTTESÉK KÉPZETTSÉGI ÖSSZETÉTELE A SZERB SZOCIALISTA KÖZTÁRSASÁGBAN
(ÖSSZESÍTÉS)

Készült 1969. IX. 1-én

	Színészek létszáma	Általános képzettség					Szakmai képzettség				MEGJEGYZÉS	
		Elemi iskola	Nem teljes középisk.	Középiskola	Főiskola	Egyetem	Dramai stúdió	Színész-képző iskola	Színm. akadémia	Szak-képz. nélkül		
BELGRÁD	Színház	171	3	15	58	40	55	30	21	79	41	
	Gyermekszínház	47	2	4	26	6	9	6	2	9	30	
	Összesen	218	5	19	84	46	64	36	23	88	71	
SZŰKEBB SZERBIA	Színház	176	51	30	71	12	12	13	22	13	118	
	Gyermekszínház	9	3	1	3	2	—	—	2	—	7	
	Összesen	185	54	31	74	14	12	13	24	13	125	
VAJDASÁG	Színház	130	28	30	47	2	2	14	17	2	97	
	Gyermekszínház	26	6	11	8	1	—	5	1	—	20	
	Összesen	156	34	41	55	3	2	19	18	2	117	
EGÉSZ SZERBIA	Színház	447	82	16	176	54	69	57	60	94	256	Van még további 26 abszolvens az akadémiáról
	Gyermekszínház	82	11	75	37	9	9	11	5	9	57	
	Összesen	559	93	91	213	63	78	68	65	103	313	

SZÍNHÁZAK A NEMZETISÉGEK NYELVÉN

Magyar társulat	26	10	3	1	—	—	6	—	—	20
Albán társulat	19	4	8	4	3	—	3	—	—	16
Összesen	45	14	11	5	3	—	9	—	—	36

I/c TÁBLÁZAT

A MŰVÉSZSZEMÉLYZET KÉPZETTSÉGI ÖSSZETÉTELE VAJDA SÁG AUTONÓM TARTOMÁNYBAN (Készült 1969. IX. 1-én)

A színház neve	Színészek létszáma	Általános képzettség					Szakmai képzettség			
		Elemi iskola	Nem teljes középisk.	Középiskola	Főiskola	Egyetem	Dramai stúdió	Színm. középisk.	Színm. akadémia	Szakképz. nélkül
1. Toša Jovanović Színház, Zrenjanin	22	3	2	16	1	—	2	2	—	18
2. Sterija Népszínház, Versec	15	7	2	5	1	—	1	1	—	13
3. Zombori Népszínház	15	5	2	8	—	—	2	3	—	10
4. Szerb Népszínház, Újvidék	33	—	9	22	—	2	1	8	2	22
5. Szabadkai Népszínház										
szerbhovv. együttes	19	3	6	5	—	—	2	3	—	14
magyar együttes	26	10	9	1	—	—	6	—	—	20
együtt	45	13	15	6	—	—	8	3	—	34
Összesen	130	28	30	47	2	2	14	17	2	97
GYERMEKSZÍNHÁZAK										
1. Fiatalok Színháza, Újvidék	8	—	6	2	—	—	—	1	—	7
2. Szabadkai Gyermekszínház	12	4	5	3	—	—	5	—	—	7
3. Zrenjanini Bábszínház	6	2	—	3	1	—	—	—	—	6
1—2—3. együtt	26	6	11	8	1	—	5	1	—	20
Összesen	156	34	41	55	3	2	19	18	2	117

A vajdasági színházakban foglalkoztatott 156 színész közül 117-nek nincs formális szakképzettsége. Maga ez a tény természetesen nem lehet valós és teljes mércéje a felmutatható művészi értékeknek, de a kérdésnek ezáltal csak ezt az oldalát érinthetjük, mivel most csak a színészképzés lehetőségeiről és követelményeiről kívánunk szólni. Az adat, amit említettem, azt jelenti, hogy Vajdaságban a színészek 75%-ának nincs bizonyítványa arról, hogy kitanulta a *szakmáját*. Megközelítőleg ugyanilyen a megoszlási arány Szerbia területén is, Kosovoval együtt. Százzámra vannak tehát színészeink, akik minden szakiskolai végzettség nélkül vesznek részt színházaink alkotó tevékenységében, s akik az ismertebb vagy legalábbis a tehetségesebb műkedvelők sorából kerültek át — rendszerint audíciók útján — a hivatásos színészek táborába. Ennek az adatnak az értékelésekor szem előtt kell tartani, hogy a *szakismeret* birtoklása szempontjából figyelembe vettem a színészképzés minden elismert és gyakorlatilag alkalmazott változatát. Ezek: a színészképző középiskola, a drámai stúdió és persze a Színművészeti Akadémia.

Ha mindezt egy kissé differenciáltabban mutatjuk be, akkor a helyzetkép még kedvezőtlenebbé válik. Vajdaság hivatásos színházaiban mindössze kettőnek van akadémiai oklevele. Az abszolvensek száma persze ennél jóval nagyobb, de a 10-es létszámot ők sem haladják meg, s így nem befolyásolhatják döntően a képzettségi összetételt. Úgy gondolom, hogy ezek nagyon fontos adatok, és eléggé meggyőzőek a helyzet helyes kiértékelése szempontjából. Vajdaságot leszámítva Szerbiában egy árnyalattal kedvezőbb a helyzetkép. Az adatok szerint ugyanis ezekben a színházakban 12 egyetemi végzettségű színész és körülbelül ugyanannyi abszolvens dolgozik.

Ezek az adatok önmagukban véve viszonylag mégis keveset mondanak mindaddig, amíg össze nem vetjük őket a fővárosi színészegyüttesek összetételével. Ha ugyanis elemezni kezdjük a belgrádi színházak művészeinek képzettségi összetételét, csakhamar olyan irányzatoknak jutunk a nyomára, melyekkel szemben semmiképpen sem maradhatunk közömbösek.

Bármennyire is természetszerű hogy a nagy közigazgatási központoknak, de legfőképpen a fővárosoknak óriási a vonzóerejük, s hogy e tekintetben bizonyos *kiválasztódsi* folyamat játszódik le, hiszen a kínálgazók közül minden központ csak a legjobbkat fogadja magába, a színészek képzettségi összetétele tekintetében a különbség mégis túlságosan nagy a főváros javára. Belgrádban ugyanis épp annyi színésznek van megfelelő szakmai végzettsége, mint ahánynak nincs Vajdaságban és külön Szerbiában.

Belgrádban a színészek 70 százaléka elvégezte az akadémiát, a drámai stúdiót vagy a színészképző középiskolát. Több mint 90 színész szerzett oklevelet a Színművészeti Akadémián!

Nem titok, és újat sem igen mondunk tehát, ha megállapítjuk, hogy legmagasabb rangú színművészeti tanintézetünk elsősorban a fővárost „látja el” káderekkel. Egyértelműen erre a következtetésre jutunk akkor is, ha számba vesszük, hogy hányan diplomáltak, illetve abszolváltak eddig a fővárosi akadémián. Nos, az elmúlt húsz év alatt összesen 94-en szereztek itt oklevelet, 145 egyetemi hallgató pedig abszolvált.

Maga az akadémia semmilyen változást nem eszközölhet ezen a téren, hiszen munkaviszony-ügyekben a mi rendszerünk kizárja a kényszer és egyéb intézkedések lehetőségét. Eszerint még csak a gondolatát sem érdemes felvetnünk annak, hogy a végzett színészek számára esetleg néhányéves vidéki szolgálatot tegyünk kötelezővé.

Kérdőívceinken a belgrádi színházak világosan feltüntették, hogy a közeljövőben nem kívánnak újabb színészeket felvenni. Vajon megváltozhat-e ennek következtében a vidéki művészegyüttesek képzettségi struktúrája? Azt jelenti-e ez, hogy az elkövetkező időszakban a fiatal színészek vidékre kényszerülnek? Nehezen hihető. Inkább az fog történni, hogy elfogadnak bármilyen munkát a televíziónál, a filmnél vagy másutt, csak hogy a fővárosban maradhassanak, ahol gyorsabban érvényesülhetnek, és nagyobbak a különféle kereseti lehetőségek.

Nagyon hathatós intézkedésekre lenne szükség, ha ezen változtatni akar-nánk. Új tagozatok megnyitásával növelhetnénk például az egyetemi hallga-tók számát, s a lehető legtermészetesebb módon vonzóvá kellene tennünk a vidéki színházakat a fiatal színészek számára.

Ha elfogadnánk ezt a megoldást, akkor ennek gyakorlati kivitelezése másod-rendű kérdéssé válna. Ha Szerbia valamennyi színháza egyetértene e tekintet-ben, s a javasolt lépést szükségszerűnek ítélnék meg, akkor könnyű lenne olyan intézkedéseket hoznunk, amelyek ha nem is mindenkit, de a többséget feltétlenül kielégítenék.

Annak idején sok szó esett arról, hogy az újvidéki drámai stúdió beindí-tásának és munkájának igazában véve csak egy alapvető célkitűzése van. Az, hogy közvetett módon felfrissítse a Szerb Népszínház művészegyüttesét. Ilyen megjegyzések gyakran hangzottak el az újvidékiek számlájára. Ma azonban, a rendelkezésünkre álló adatok alapján könnyű bebizonyítani, hogy ez az aggodalom indokolatlan volt. A stúdióból más színházaknak sokkal nagyobb hasznuk származott. Az újvidéki együttesnek mindössze egy olyan tagja van, aki ott fejezte be a drámai stúdiót. Ennyi „stúdiós” másik színházba is eljutott, sőt átlagosan véve több is.

Mások esetleg kiértékelhetik, hogy ez valamiféle önzetlenség következménye-e, vagy csak a véletlen műve, annyi azonban bizonyos, hogy a színész-képzésnek ez az „átmeneti” változata (mert akkoriban így tekintettünk rá) elsősorban a vidéki színházak érdekeit szolgálta, noha nem tekinthetjük mellé-kesnek a tényt, hogy az újvidéki stúdió végzett növendékeit szívesen szerző-dtették a belgrádi színházak is. A közzétett adatok szerint közülük jelenleg mintegy 30-an dolgoznak a fővárosban. Mindenképpen többen tehát, mint Vajdaságban vagy Szerbia szűkebb területén.

A nemzetiségek nyelvén megszervezett drámai stúdiók sorsa ismeretes előttünk. Beindításuk kizárólag azt a célt szolgálta, hogy ideiglenesen felja-vítsák a szakmai képzettség színvonalát ezekben a társulatokban, majd beszün-tették működésüket. Semmi sem természetesebb, mint ez a megoldás, hiszen eddig más lehetőség nem volt. Arra pedig különösképpen megfelelt, hogy komolyabban megértsük a magyar, illetve az albán nyelvű káderképzéssel kapcsolatos problémákat, s hogy meggyorsítsuk a szükséges intézkedéseket. Ennek következménye az a törekvés, hogy a belgrádi Színművészeti Akadémián magyar tannyelvű tagozatot hozzunk létre az albán nyelvű tagozathoz hason-lóan; ez utóbbi már három éve működik. A priština drámai stúdióinak egyéb-ként főiskolai rangja van, míg az egykori magyar nyelvű stúdió iskolai rang-fokozatát máig sem sikerült letisztázni.

Az elmúlt idény elején Nišben is megnyílt a drámai stúdió, és értesüléseink szerint Zrenjaninban is létezik ilyen kezdeményezés. Ezeknek az oktatási intézményeknek a státusa azonban lényegében véve tisztázatlan. Így hát foglalkoznunk kellene ezzel a kérdéssel is. Egyes vélemények szerint jogi

II. TÁBLÁZAT

SZÍNÉSZEK MUNKAÉVEI A SZAKMÁBAN A SZERB SZOCIALISTA KÖZTÁRSASÁGBAN

(Készült 1969. IX. 1-én)

	Szín- szek lét- száma	Életkor						Munkaévek						
		24 év alatt	24-30	30-40	40-50	50-55	55-60	2 évig	2-5	5-10	10-20	20-30	30-on felül	
BELGRÁD	Színház	171	11	18	60	61	10	11	10	14	18	59	56	14
	Gyermekszínház	47	—	7	18	19	3	—	4	2	7	20	14	—
	Összesen	218	11	25	78	80	13	11	14	16	25	79	70	14
VAJDASÁG	Színház	130	19	15	32	50	9	5	6	22	12	48	41	1
	Gyermekszínház	26	5	3	6	12	—	—	3	5	5	7	6	—
	Összesen	156	24	18	38	62	9	5	9	27	17	55	47	1
SZŰKEBB SZERBIA	Színház	176	15	29	55	64	8	11	22	16	19	72	41	6
	Gyermekszínház	9	—	2	6	1	—	—	—	—	3	6	—	—
	Összesen	185	15	31	61	65	8	11	22	16	22	78	41	6
SZÍNHÁZAK A NEMZETISÉGEK NYELVÉN														
Magyar társulat		26	5	3	8	5	3	2	—	6	4	8	8	—
Albán társulat		19	2	—	8	6	2	1	2	—	1	15	1	—
Összesen		45	7	3	16	11	5	3	2	6	5	23	9	—
ÖSSZEGEZÉS														
EGÉSZ SZERBIA	Színház	477	45	56	147	175	27	27	38	52	49	179	138	21
	Gyermekszínház	82	5	12	30	32	3	—	7	7	15	33	20	—
	Összesen	559	50	68	177	207	30	27	45	59	64	212	158	21

II/C TÁBLÁZAT

A SZÍNÉSZEK MUNKAKORA A SZAKMÁBAN VAJDASÁG AUTONÓM TARTOMÁNYBAN

(Készült 1969. IX. 1-én)

A színház neve	Színészek lét- száma	Életkor						Munkaévek						
		24 év alatt	24–30	30–40	40–50	50–55	55–60	2 évig	2–5	5–10	10–20	20–30	30-on felül	
1. Toša Jovanović Színház, Zrenjanin	22	8	1	4	6	3	—	—	8	1	5	8	—	
2. Sterija Népszínház, Versec	15	2	2	3	7	—	1	2	2	2	4	5	—	
3. Zombori Népszínház	15	1	4	1	8	1	—	2	2	1	6	4	—	
4. Szerb Népszínház, Novi Sad	33	1	2	11	14	3	2	—	3	1	15	13	1	
5. Szabadkai Népszínház	szerbhorv. együttes	19	2	2	5	10	—	—	2	1	3	10	3	—
	magyar együttes	26	5	3	8	5	3	2	—	6	4	8	8	—
1–2–3–4–5. együtt	130	19	14	32	50	10	5	6	22	12	48	41	1	
6. Újvidéki Eiatalok Színháza	8	—	—	3	5	—	—	—	—	3	5	—	—	
7. Szabadkai Gyermekszínház	12	2	2	3	5	—	—	3	1	2	2	4	—	
8. Zrenjanini Bábszínház	6	3	1	—	2	—	—	—	4	—	—	2	—	
6–7–8. együtt	26	5	3	6	12	—	—	3	5	5	7	6	—	
Összesen	156	24	17	38	62	10	5	9	27	17	55	47	1	

helyzetüket nem is kellene rendezni, mert a drámai stúdiók csak a szelektálás szerepét tölthetik be, s csupán arra szolgálhatnak, hogy előkészítsék a felvételi vizsgára azokat a kádereket, akik az akadémián kívánják folytatni tanulmányukat.

III.

A további adatok ismertetésével sincsenek különleges ambícióim. Csupán dokumentálni szeretném azt a másik tételt, hogy színházainkban az együttesek korösszetétele is igen kedvezőtlen, s az elkövetkező időszakban viszonylag gyors „kiöregedés” várható.

Ha az erre vonatkozó adatokat kissé közelebbi vizsgálatnak vetjük alá, szinte teljes pontossággal meghatározhatjuk a színiegyüttesek korösszetételének hamarosan bekövetkező változásait. A figyelmeztető adatok számosak. A következő tíz esztendő alatt, és mi a kultúra fejlesztési tervében épp ezt a tíz évet szeretnénk felölelni, a mai 30–40 évesek kategóriájába sorolt színészek a következő korosztályba lépnek át, a „negyvenesek” pedig átkerülnek az 50–60 évesek kategóriájába, vagyis elérkeznek tevékenységük záró szakaszába. Az adatok alapján azt sem nehéz bebizonyítani, hogy ez alatt a tíz év alatt a színészek korösszetétele úgy módosul, hogy többségükben a 40 éves korhatáron felüli csoportba fognak tartozni. Márpedig ilyen összetételben a színiegyüttes mégiscsak „túl öreg”. Ezen a rendkívül kedvezőtlen irányzaton aligha lehet gyökeresen változtatni, és pedig több okból. Hogy csupán néhányat említsek: először is, a 30 évnél fiatalabb színészek feleannyian vannak, mint azok, akik az ezen felüli csoportokból folytonosan fel-fel haladnak. Feltétlenül hézagok következnek be tehát az együttesek korösszetételében, s ezeket csak színművészeti akadémia tölthetné fel. A másik nyomós ok inkább anyagi természetű. Színházaink pénzelése területenként szoros összefüggésben van a városok vagy a községek gazdasági erejével, s mivel a következő tíz év alatt még szinte minden színész a munkahelyén marad, mert csak kevesen lépik át a nyugdíjaztatás korhatárát, fiatal színészeket alig alkalmazhatnak, hiszen új munkahelyeket csekély kivétellel sehol sem nyithatnak meg. Mit jelent ez más szóval? Még ha özönével lennének is a jelen pillanatban diplomálás előtt álló színinövendékek, kérdés az, hogy miképpen fogadhatnák be őket a vidéki színházak, amikor a munkahelyek mind be vannak töltve, a munkásvédelmi rendelkezések pedig lehetetlenné teszik a komolyabb beavatkozásokat. Másrészt a községek anyagi helyzete következetesen meghiúsítja mindazokat a reményeket, amelyek a színésze-gyüttesek létszámának növelésére vonatkoznak; jóllehet ez lenne a legfőbb előfeltétele a fiatal színészkáderek alkalmazásának. Egy-egy színházban átlagosan már most alig vannak ketten olyanok, akik még nem töltötték be 24. életévüket. Ehhez a tényhez aligha kell kommentár.

IV.

Vönjuk le röviden a következtetéseket. A belgrádi akadémián eddig 94 színinövendék szerzett oklevelet. Az első fokozaton ketten diplomáltak, az abszolvenssek száma pedig meghaladja a 150-et. A következtetés önmagától adódik.

Ha a színészképzést a lehető leghatásosabban fokoznánk, veszélybe akkor sem sodorhatnánk azoknak a művészeknek az alkalmaztatását, akik a felszabadulás után megteremtették társadalmi közösségünkben a színházi életet. Legrangosabb színészképző intézetünk húsz esztendő alatt csupán a belgrádi színházakban hathatott ki döntő módon az együttesek képzettségi összetételének megváltozására. Ha bekövetkezne a legkedvezőbb fordulat, és a következő évtizedben minden fiatal káder a vidéki színházak felé venné az irányt, akkor sem történne egyéb, csupán feltöltődnének azok a munkahelyek, amelyek a korösszetételben bekövetkező változások, a nyugdíjaztatások folytán megüresednek. De hát erre aligha kerülhet sor. Nem véletlen, hogy a belgrádi színházakban jelenleg is éppen annyi az egyetemi végzettségű színész, ahányan a Színművészeti Akadémián lediplomáltak. És a képzettségi összetétel még a fővárosban sem a lehető legjobb. Ezenkívül Belgrádban is lesznek nyugdíjaztatások, megüresedett munkahelyek a fiatalok számára. És vegyük számításba a televíziót is: a második és a színes műsort, meg a nemzetiségek nyelvén folyó adásokat. És nem utolsó sorban a filmművészet állandó fejlődését.

Bármilyen társadalmi intézkedésekről legyen is szó tehát, színígyüttesünk képzettségi és korösszetételében nem várhatunk gyors változásokat. Az erőfeszítésekre azonban szükség van. És legfőképpen: legmagasabb szintű színészképző intézetünk figyelmét fokozottabb mértékben kell ráirányítanunk a vidéki színházak szükségleteire.

Ha lenne színművészeti intézetünk, ha ezeket az adatokat már korábbról tudományos megfigyelés tárgyává tettük volna, akkor ezek a kérdések most egész biztosan sokkal kevésbé lennének égetőek. Meggyőződésem, hogy ezzel az elemzéssel és adatfeldolgozással így is sokan szembeszállnak majd, megkérdőjelezzik az érvek értékét. A tényeket azonban nem lehet megcáfolni. A színészképzéssel eddig alig törődtünk, s túl nagy felelősséget vállalnánk magunkra, ha a helyzetet megszépítve élt vennénk a mindannyiunk által észlelt problémáknak.